

ZAMONAVIY DUNYODA AXBOROTNI XAVFSIZ YETKAZIB BERISHNI AHAMIYATI

Sharipova Zulfiya Shokirjonovna

“Informatika kafedrası” o‘qituvchisi, Toshkent amaliy fanlar universiteti,

Gavhar ko‘ch. 1, Toshkent 100149, O‘zbekistan

zulfiyasharipova35@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13365893>

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy dunyoda axborot xavfsizligi ko‘rib chiqiladi va axborot xavfsizligidan foydalanishga misollar keltiradi. Axborot xavfsizligining muhimligi, qo‘llanilishi va axborot texnologiyalarini joriy etish tahlil qilingan. Buning usullaridan biri axborot texnologiyalarini intensivlashtirish va optimallashtirish ekanligi aniqlanadi.

Tayanch so‘zlar: axborot xavfsizligi, axborot texnologiyalari, axborot asri, shifrlash, sohaning nufuzli insonlari.

1 KIRISH

Zamonaviy davrda xavfsizlik va axborot ta‘minoti Internet va raqamli texnologiyalarning paydo bo‘lishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib qoldi. Maxfiy ma‘lumotlarni himoya qilish va xavfsiz ma‘lumotlar almashinuvini ta‘minlash zarurati kiberxavfsizlik choralari va ma‘lumotlarni himoya qilish qonunlarini yaratishga olib keldi. Butun dunyo bo‘ylab tashkilotlar va hukumatlar doimiy ravishda kibertahdidlardan oldinda turishga va o‘zlarining axborot aktivlarini himoya qilishga intiladi. Xavfsizlik va axborot sanoatini shakllantirishda bir qancha asosiy shaxslar muhim rol o‘ynagan. Shunday odamlardan biri Uitfild Diffi bo‘lib, u Martin Xellman bilan birgalikda 1970-yillarda ochiq kalit kriptografiyasini ixtiro qilgan. Ushbu inqilobiy kashfiyot Internet orqali xavfsiz aloqa uchun asos yaratdi va zamonaviy shifrlash texnologiyalariga yo‘l ochdi. Yana bir e‘tiborli shaxs - Bryus Shnayer, taniqli kriptograf va xavfsizlik bo‘yicha mutaxassis, xavfsizlik va maxfiylik bo‘yicha bir nechta nufuzli kitoblar yozgan. Shnayer kuchli shifrlashning kuchli tarafdori: hukumat nazorati va ma‘lumotlar maxfiyligi haqida davom etayotgan bahslarda faol ishtirok etgan.

2 TADQIQOT METODOLOGIYASI

Xavfsizlik va axborotning ta‘sirini ortiqcha baholab bo‘lmaydi, chunki u alohida shaxslar, tashkilotlar va butun jamiyat uchun keng qamrovli ta‘sir ko‘rsatadi. Ma‘lumotlarning buzilishi va kiberhujumlar moliyaviy yo‘qotishlar, obro‘ga putur yetkazish va shaxsiy hayotning buzilishiga olib keladigan halokatli oqibatlariga olib kelishi mumkin. Boshqa tomondan, samarali xavfsizlik choralari ushbu tahdidlardan himoya qilishi va ma‘lumotlarning yaxlitligi va maxfiyligini ta‘minlashi mumkin. Hozirgi zamonda xavfsiz va ishonchli axborotni yetkazib berishga bo‘lgan ehtiyoj bugungidek muhim bo‘lmagan. Moliyaviy institutlardan tortib, tibbiy xizmat ko‘rsatuvchi provayderlargacha,

davlat idoralarigacha, har bir tashkilot ruxsatsiz kirish va zararli faoliyatning oldini olish uchun o‘z ma‘lumotlari va tarmoqlarini himoya qilishi kerak. Ushbu talabga rioya qilmaslik moliyaviy yo‘qotishlar va obro‘ga putur yetkazish shaklida jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Bu sohadagi nufuzli insonlardan Uitfild Diffi va Bryus Shnayerdan tashqari, xavfsizlik va axborot yetkazib berish sohasiga katta hissa qo‘shgan yana bir qancha nufuzli odamlar bor. Ana shunday shaxslardan biri Edvard Snouden. U Milliy Xavfsizlik Agentligi (MXA) sobiq xodimi. Edvard Snouden hukumatning kuzatuv dasturlari hajmini oshkor qiluvchi maxfiy hujjatlarni oshkor qildi. Uning bu xatti-harakatlari shaxsiy daxlsizlik va fuqarolik erkinliklari haqida global munozaralarni keltirib chiqardi, bu esa kuzatuv amaliyotida islohotlar o‘tkazilishiga va shaffoflikni oshirishga olib keldi.

Yana bir muhim shaxslardan, Tim Berners-Li, World Wide Web ixtirochisi. Berners-Lining yaratilishi ma‘lumotlarga kirish va almashish usulini inqilob qildi, lekin shu bilan birga maxfiylik va ma‘lumotlar xavfsizligi bilan bog‘liq xavotirlarni keltirib chiqardi. Berners-Li ushbu muammolarga javoban, foydalanuvchi nazorati va maxfiyligini birinchi o‘ringa qo‘yadigan ochiq va markazlashtirilmagan vebning kuchli himoyachisiga aylandi.

3 TAHLIL VA NATIJALAR

Xavfsizlik va axborot ta‘minoti bo‘yicha turli qarashlar mavjud bo‘lib, ba‘zilari tartibga solish va nazoratni kuchaytirish tarafdori, boshqalari esa shaxsiy erkinliklar va shaxsiy daxlsizlik huquqlarini himoya qiladi. Kuchli shifrlash va ma‘lumotlarni himoya qilish tarafdorlari shaxsiy daxlsizlik har qanday vaqtda himoya qilinishi kerak bo‘lgan asosiy inson huquqidir, deb hisoblashadi. Ular hukumatlar va korporatsiyalar shaxsiy ma‘lumotlarning maxfiyligini hurmat qilishlari va

asossiz kuzatuvdan saqlanishlari kerakligini ta'kidlaydilar.

Ushbu chora-tadbirlar qanday amalga oshirilganligi va amalga oshirilishiga qarab, xavfsizlik va axborot ta'minotining ijobiy va salbiy tomonlari mavjud. Ijobiy tomoni shundaki, samarali xavfsizlik choralarini jismoniy shaxslar va tashkilotlarni kibertahdidlardan himoya qiladi, maxfiy ma'lumotlarni himoya qiladi va ma'lumotlar yaxlitligini ta'minlaydi. Kuchli shifrlash va xavfsiz aloqa protokollari ruxsatsiz kirishni oldini oladi va maxfiylikni saqlaydi. Shu bilan birga, hukumatlar va huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan o'z vakolatlarini suiiste'mol qilish ehtimoli kabi salbiy jihatlarni ham hisobga olish kerak. Bunda hokimiyat nomidan o'z chegaralaridan tashqariga chiqib, shaxslarning huquqlarini buzishi mumkin. Ommaviy kuzatuv dasturlari va ma'lumotlarni yig'ish amaliyoti fuqarolar erkinliklarining emirilishi va so'z erkinligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi haqida tashvish uyg'otadi.

4 XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, xavfsizlik va axborot yetkazib berish aloqa, tijorat va hamkorlik uchun raqamli texnologiyalarga tayanadigan zamonaviy jamiyatning muhim tarkibiy qismidir. Xavfsizlikning tarixiy konteksti qadim zamonlarga borib taqaladi. Internet va raqamli texnologiyalarning paydo bo'lishi bilan axborot ta'minoti o'zgardi. Uitfild Diffi va Bryus Shnayer kabi asosiy shaxslar axborotni himoya qilish va almashish yo'llarini belgilab, sohaga katta hissa qo'shgan.

Xavfsizlik va axborot ta'minotining ta'siri juda katta va ijobiy va salbiy tomonlarini hisobga olish kerak. Borgan sari aloqador dunyoda kibertahdidlardan himoyalanih va maxfiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun kuchli xavfsizlik choralariga ehtiyoj hech qachon bo'lmagan. Shaxslar, tashkilotlar va hukumatlar ma'lumotlar buzilishining oldini olish va xavflarni kamaytirish uchun ma'lumotlarni himoya qilish va maxfiylikka ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Kelgusida xavfsizlik va axborot yetkazib berish kelajagi texnologik taraqqiyot, ijtimoiy tendentsiyalar va maxfiylik va kuzatuv bo'yicha davom etayotgan munozaralarga ta'sir qiladi. Yangi muammolar yuzaga kelganda, tashqi tahdidlardan himoyalangan holda inson huquqlariga rioya etilishini ta'minlash, xavfsizlik va shaxsiy daxlsizlik o'rtasida muvozanatni saqlash juda muhim..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] Sahieva M. Yoshlar ruhiyatiga ma'naviy tahdidlar va ularni bartaraf etishning psixologik xususiyatlari // "Ma'naviy tahdidlarga qarshi kurashish mexanizmlarini takomillashtirish xavfsizlikni ta'minlash omili sifatida" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. – Toshkent, 2019 yil noyabr. 94-97

betlar.

[2] Mo'minov F., Baratov Sh. va boshqalar. Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik. Darslik. – Toshkent, 2020.

[3] Clarke, R. (1999). Information wants to be free-- except when it doesn't: privacy issues in the information age. ACM SIGCAS Computers and Society, 29(1), 6-11. DOI: 10.1145/301700.301703

[4] Anderson, R. va Mur, T. (2009). Axborot xavfsizligi iqtisodiyoti. Fan, 314(5799), 610-613. DOI: 10.1126/science.1130992

[5] <https://prowines.ru/uz/declaration-on-the-usn/chto-takoe-sovremennaya-sistema-menedzhmenta-informacionnoi.html>

[6] <https://cyberleninka.ru/article/n/jamiyatda-axborot-xavfsizligini-ta-minlashning-ma-naviy-omillari>

[7] <https://oefen.uz/uz/documents/referatlar/umumiy/zamonaviy-axborotlashgan-jamiyat-va-axborot-xavfsizligi-asosiy-tushunchalar-va-ta-riflar>